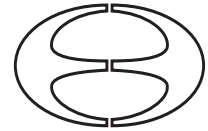

Universala Esperanto-Asocio

en oficialaj rilatoj kun UN kaj Unesko

Centra Officejo: Nieuwe Binnenweg 176, 3015 BJ Rotterdam, Nederlando

Telefono +3110 436 10 44 / 436 15 39   Telefakso +3110 436 17 51

Esperantost hetkel

07.07.2002

Maailmas, mis üha enam teadvustab endale vähemuste õigusi ning keelte ja kultuuride mitmekesisust, saab rahvusvaheline keel esperanto mõjukate otsustajate uuenenud tähelepanu osaliseks. ... Riikidevälised organisatsioonid ja ühendused avaldavad survet, et Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni ja Euroopa Liidu päevakorda võetaks rahvusvahelise keele küsimus. ... 1996. aasta juulis Prahast toimunud rahvusvaheliste organisatsioonide Niobe-sümposiumil tuli kokku grupp sõltumatuid eksperte, kes kontrollis tollast esperanto keele seisust ja pani ette lülitada see keeleõiguste ja keelepoliitika debatti. Praha manifest, esperantoliikumist taas motiveerivate väärtuste ning eesmärkide nüüdisaegne avaldus, rõhutab keeledemokraatiat ning keelte mitmekesisuse säilitamist. ... Esperanto keele rääkijate hulgas on ka 1994. a. Nobeli preemia laureaat Reinhard Selten, 1996. a. male maailmameister Zsuzsa Polgár ja finantstegelase George Sorosi isa Tivadar Soros. ... Põliselanike dialoog, kogu maailma põlisrahvaste vahelise dialoogi elavdamise programm, võimaldab endisi koloniaalkeeli esperanto kui suhtlusvahendi abil. ... Mõningad täiendavad faktid esperanto praegusest seisust.

Eesmärgid ja päritolu. Selle aluspõhi, milleks on muutunud rahvusvaheline keel esperanto, on välja antud 1887. aastal Varssavis dr. Ludwig Lazarus Zamenhof'i poolt. Rahvusvahelise keele idee, mille eesmärk ei ole asendada rahvuskeeli, vaid olla täiendavalt teiseks keeleks igapähele, ei olnud uus. Kuid Zamenhof nägi, et selline keel peab arenema kollektiivse kasutamise kaudu, ning ta piirdus oma algse ettepanekuga minimaalse grammatikaga ning väikese sõnavaraga. Tänapäevaseks on esperanto täiesti väljarenenud keel ülemaailmse kõnelejaskonnaga ning täiusliku väljendusvõimalusega. Paljud Zamenhofi ideed ennetasid modernse lingvistika looja strukturalisti Ferdinand de Saussure'i (kelle vend René oli esperantist) omi.

Iseloomustus. Esperanto on kõneldav ja kirjutatav. Sõnavara (leksikon) tuleneb põhiliselt Lääne-Euroopa keeltest, lauseõpetuses (süntaksis) ja morfoloogias (näit. liidetes – *Tõlk.*) on tugevad slaavi mõjud. Esperanto liited (morfeemid) on muutumatud ja praktiliselt lõpmatul hulgal erinevate sõnadega kokkukombineeritavad. Nii on esperantol palju ühist eraldi seisvate keeltega, nagu hiina keel, samal ajal on tema sisemine sõnastruktuur sarnane agluatineerivate keeltega, nagu türgi, šuaahiili ja jaapani keel.

Keele areng. Algul oli keelel umbes 1000 tüvisõna, millest saab tuletada 10 000 või 12 000 sõna. Tänapäeval on esperanto sõnaraamatutes sageli 15 000 või 20 000 tüvisõna, millest saab tuletada sadu tuhandeid sõnu, ja keel areneb pidevalt: Esperanto Akadeemia kontrollib keele arengut. Läbi aegade on keelt kasutatud peaaegu kõikidel kujuteldavatel eesmärkidel, mõned neist on vaieldavad ning probleemsed. Esperanto oli keelatud ja selle kasutajaid kiusati taga nii Stalini, kes pidas seda "kosmopoliitiliseks keeleks", kui ka Hitleri, kes pidas seda juutide keeleks (Zamenhof, keele looja, oli juut) poolt. Esperanto keele kodus kasutamise tõttu on praegu võib-olla 1000 sünnijärgset esperanto kõnelejat.

Esperanto keele kasutajad. Ülemaailmsel Esperanto Liidul (Universala Esperanto-Asocio – UEA – *Tõlk.*), mille liikmeskonna moodustab esperanto pooldajate aktiivsem osa, on 62 maal rahvuslikud liidud, üksikliikmeid peaaegu kaks korda enamal maal. Müüdid õpperaamatute ja kohalike liitude liikmestatistika järgi esperantot veidi teadvate inimeste arv on sadu tuhandeid või miljoneid. Esperanto-rääkijaid leidub kogu maailmas, märkimisväärsel hulgal nii erinevates maades nagu Hiina, Jaapan Brasiilia, Iraan, Madagaskar, Bulgaaria ja Kuuba.

Esperanto õpetamine. Esperanto abil saab hakata kiiresti suhtlema, ja esperanto on ideaalseks sissejuhatajaks, et õppida võõrkeeli. Õppinud vaid mõne nädala, võib õppija alustada kirjavahetust esperanto vahendusel, pärast mõnda kuud teha kooliga reis välismaale. Katseliselt on leitud, et esperanto eelnev õppimine mõjub positiivselt nii esimese kui ka teise võõrkeele õppimisele. Kuigi esperantot õpetatakse mõnedes koolides, õpitakse seda enamasti iseõppimise või kirjavahetuse teel, või kohaliku esperanto-klubi vahendusel. Enam kui sajast keeles on õpikuid või materjale iseõppimiseks. Uus internetivõrk esperanto õpetajatele, annab mingi ülevaate aktuaalsest haridustegevusest.

Ametlik tunnustus. 1954. a. Unesco Üldkonverents tunnustas, et esperanto on kooskõlas Unesco eesmärkide ja ideaalidega, ning loodi ametlikud suhted Unesco ja UEA (Ülemaailmne Esperanto Liit – *Tõlk.*) vahel. Kahe organisatsiooni koostöö jätkub. 1997. a. Unesco peadirektor hr. Amadou-Mahtar M'Bow kõneles 82. ülemaailmsel esperanto kongressil. 1985. a. Unesco Üldkonverents kutsus üles oma liikmesriike ning rahvusvahelisi organisatsioone edendama esperanto õpetamist koolides ja selle kasutamist rahvusvahelistes suhetes. UEA-I (Ülemaailmne Esperanto Liit – *Tõlk.*) on ka konsultatiivsuhted Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni, UNICEFi, Euroopa Nõukogu, Ameerika Riikide Organisatsiooni ja Rahvusvahelise Standardiseerimise Organisatsiooniga.

Kooskäämised ja reisimine. Enam kui sada rahvusvahelist konverentsi ning kokkutulekut toimub igal aastal esperanto keeles – tõlkideta. Kõige suurem neist on ülemaailmne esperanto kongress, viimased toimusid Adelaide'is (1997), Montpellieris (1998), Berliinis (1999), Tel-Avivis (2000) ja Zagreb'is (2001). Ülemaailmsed kongressid toimuvad Fortalezis, Brasiilias (2002); Göteborgis, Rootsis (2003); Pekingis, Hiinas (2004), ja Vilniuses, Leedus (2005). Esimene esperantistide sümposium Araabia-maades toimus Ammânis 2000. a., viies Üle-ameerikaline Kongress toimus Méxicos 2001. a., ja eesolev Aasia Kongress toimub Söulis 2002. a. Ülemaailmse Esperanto Liidu noortesektiooni Passiteenistuse 2002. a. väljaandes on 1200 võõrustajat 82 riigis, kes võimaldavad tasuta öömaja reisivatele esperanto-kõnelejatele.

Uurimine ja raamatukogud. Paljud ülikoolid käsitlevad esperantot lingvistika kursustel; mõned soovivad seda kui iseseisvat õppeainet. Eraldi märkimisväärne on Eötvös Lórandi ülikool Budapestis, kus on võimalik valida esperanto-teemaline diplomitöö; ja Poznańi ülikool Poolas interlingvistika diplomitöö programmiga. USA Modernsete Keelte Assotsiatsiooni bibliograafiasse lisandub igal aastal enam kui 300 erialast esperanto-

teemalist väljaannet. Briti Esperanto Liidu raamatukogus on enam kui 20 000 nimetust. Teised suured raamatukogud on Esperanto Muuseumil Viinis (üks osa Austria Rahvusraamatukogust), Ülemaailmse Esperanto Liidu Keskbüroo Hodleri Raamatukogul Rotterdamis ja Esperanto-kogul Aalenis, Saksamaal. Viini ja Aaleni kogusid saab kasutada interneti ning rahvusvahelise laenuüsteemi vahendusel.

Eriala-kontaktid ja erihuvivid. On arstide, kirjanike, raudteelaste, teadlaste, muusikute ja paljude teiste esperanto organisatsioonide. Sageli on neil oma ajakirjad, nad organiseerivad konverentse ja aitavad laiendada esperanto erialast ning eri valdkondades kasutamist. San Marino Rahvusvaheline Teaduste Akadeemia kergendab ülikoolidevahelist koostööd. Algupärased ja tõlkeväljaanded ilmuvad regulaarselt astronoomiast, informaatikast, botaanikast, entomoloogiast, keemiast, juurast ja filosoofiast. On olemas skautide, pimedate, male- ning gümnaasiumide organisatsioonid; Ülemaailmse Esperanto-Liidu noorte seksioon TEJO (Tutmonda Esperanto Junulara Organizaĵo – Ülemaailmne Esperanto Noorte Organisatsioon – *Tõlk.*) korraldab sagedasi rahvusvahelisi kokkutulekuid ja annab välja oma perioodikat. Budistidel, sintoistidel (sintoism on jaapani pärimuslik usund – *Tõlk.*), katoliiklastel, kveekeritel, protestantidel, mormoonidel ja bahaistidel on oma organisatsioonid, nii kasutavad keelt paljud aktiivsed ühiskonna grupid. ‘

Kirjandus. Esperanto öitsva kirjanduse traditsiooni tunnustab rahvusvaheline PEN-klubi, kes võttis oma liikmeskonda esperanto filiaali oma 60. kongressil 1993. a. septembris. Märkimisväärsed nüüdisaegsed esperanto-kirjanikud on romaania kirjanikud Trevor Steele (Austraalia), István Nemere (Ungari) ja Spomenka Štimec (Kroaatia); luuletajad William Auld (Šotimaa), Mihhail Gišpling (Venemaa/Israel) ja Abel Montagut (Kataloonia); esseistid ja tõlkijad Probal Dašgupta (India), Fernando de Diego (Venetsueela) ja Kurisu Kei (Jaapan). Auld esitati Nobeli kirjanduspreemia kandidaadiks 1999. ja 2000. aastal.

Tõlked. Viimasel ajal välja antud tõlgete seas on Hemingway “Vanamees ja meri”, Tolkieni “Sõrmuste isand”, García Márquezi “Sada aastat üksidust”, Umar Hajjamii “Nelikkväärsid”, Grassi “Plekkrumm”, Marco Polo “Imede raamat” ja Cao Hueqini “Punase maja uned”. Lastekoomiksitele “Karupoeg Puhh” ja “Tin-Tin’ile” lisandusid “Turrisjuukseline Peeter” ja “Pipi Pikksukk”, ja kõik soome kirjaniku Tove Janssoni Muumioru raamatud nagu ka L.F.Baumi Ozi-raamatud on saadaval internetis. Esperanto tõlkeramatute seas on rahandustegelase George Sorosi isa Tivadar Sorosi 1965. aastal välja antud “Maskeraad”, mis räägib tema perekonna läbielamistest natside poolt okupeeritud Budapestis. See raamat on välja antud inglise keeles Inglismaal (2000) ja Ühendriikides (2001), ning on ilmumas vene, saksa ja türgi keeles.

Teater ja kino. Nii erinevate näitekirjanike nagu Goldoni, Ionesco, Shakespeare’i ja Alan Ayckbourni näidendeid on viimastel aastatel mängitud esperanto keeles. Paljud Shakespeare’i näidendid on olemas esperanto tõlkes: üks viimase aja esitlusi esperantos oli 2001. aasta detsembris Hanois, (Vietnamis), sealsete näitlejate mängitud “Kuningas Lear”. Kuigi Chaplini “Suures diktaatoris” kasutati laval esperantokeelseid afišse, on täispikad esperantokeelsed filmid tavatud. Märkimisväärne erand on kultusfilm “Paine”, mille dialoogid toimuvad eranditult esperantos.

Muusika. Esperantos on esindatud pop- ja rahvalaulud, rockmuusika, koori- ja soololaulud ning ooper. Populaarsed heliloojad ja kunstnikud, kaasa arvatud inglase Elvis Costello ja ameeriklane Michael Jackson, on esindatud esperantos ja teinud esperantost inspireeritud orkestriseadeid või kasutanud seda oma esitlustes. Mõned palad vendade Warnerite Esperanto albumist *Esperanto*, ilmunud Hispaanias 1996. a. novembris, jõudsid hispaania edetabelites kõrgetele kohtadele. Klassikaliste

orkestriseadete ja koorilaulude hulgas esperanto tekstiga on ameeriklaste Lou Harrisoni “Südame Suutrad” ja David Ginesi Esimene sümfonia. Esperanto muusikat leidub internetis.

Perioodika. Enam kui 100 ajakirja ning ajalehte ilmub regulaarselt esperantos, kaasa arvatud uudiste ajakiri *Monato*, kirjandusajakiri *Fonto* ja Ülemaailmse Esperanto-Liidu ajakiri *Esperanto*. Kaks korda kuus ilmuv uudiste kokkuvõte *Eventoj* ilmub ka elektroonselt, samuti ka *Monato*; mõnel ajakirjal on arhiivid internetis. Ilmub perioodilisi väljaandeid meditsiinist ja teadusest, religioosid ajakirju, noorte ja haridusperioodikat, kirjandusajakirju ja eritemaatilisi väljaandeid.

Radio ja televisioon. Toimuvad regulaarsed raadiosaated Austrias, Brasiilias, Hiinas, Kuubas, Eestis (kahjuks enam ei toimu. – *Tõlk.*), Ungaris, Itaalias ja Poolas, saateid teeb ka Vatikani Raadio. Mõned programmid on ka internetis. Mitmete maade TV-kanalitel toimuvad esperanto kursused, kaasa arvatud Poola esimesel kanalil toimuv 16-osaline BBC telekursus *Mazi en Gondolando*.

Internet. Elektroonilised võrgud on kõige kiiremini kasvav suhtlusvahend esperanto kasutajate vahel. On olemas mõnisada esperanto lehekülge, kus käsitletakse teemasid esperanto kasutamist perekonnas kuni üldrelatiivsuse teooriani. Esperantot kasutatakse laialdaselt jututubade protokollides ICO, IRC ja PalTalk. Interneti lehekülgi esperantos on sadu tuhandeid. Mõned on leida Virtuaalses Esperanto-Biblioteegis <http://www.esperanto.net/web/>, teised kirjutades “Esperanto” mistahes interneti serveris.

Ülemaailmse Esperanto Liidu (UEA) teenused. UEA annab välja raamatuid, ajakirju ja aastaraamatut esperanto-organisatsioonide ning kohalike esindajate nimekirjadega. Väljaanded koos teabega helikassetide ja muu kohta on üles loetletud UEA raamatukataloogis, mis on saadaval paberil ja ka internetis (<http://www.uea.org/katalogo>). UEA raamatuteenistuses on saadaval enam kui 3500 nimetust. UEA poolt väljaantavas esperanto, inglise ja prantsuskeelses seerias “Esperanto-dokumendid” ilmuvad uuringud ja ettekanded esperanto hetkeseisust ja on saadaval UEA Keskbüroos Rotterdamis.

Enamaks teabeks esperanto kohta kontakteeruge:

UEA, Nieuwe Binnenweg 176, NL-3015 BJ Rotterdam, Nederlando (tel. +31-10-436-1044; faks +31-10-436-1751; <uea@inter.nl.net>); 777 United Nations Plaza, New York, NY 10017, USA (tel. +1-212-687-7041; faks 949-4177); või <http://www.uea.org>.

Esperanto-Asocio de Estonio, Raekoja plats 14, EE-10146 Tallinn (tel. 372-6-035-272; <tonuhirsik@neti.ee>); või <http://www.esperanto.ee>.